

LANGS MOSLIMERFGOED IN AMSTERDAM

ROUTES & VERHALEN

Voorwoord

Zo'n vierhonderd jaar geleden mocht je in Amsterdam maar één geloof hebben: protestants-christelijk. Terwijl het joodse geloof werd gedoogd als een zogenaamd 'buitenlands' geloof, was het voor katholieken verboden om hun geloof openlijk te belijden. Zij moesten zich verstoppen in schuilkerken. Het verhaal hierover is nog altijd terug te vinden in museum Ons' Lieve Heer op Solder aan de Oudezijds Voorburgwal. Die tijd ligt gelukkig ver achter ons. Niemand hoeft zich nog te verstoppen. En al een eeuw staat ook de islam in het steeds langer wordende rijtje Amsterdamse religies. Helaas moeten we constateren dat Amsterdamse moslims – met name de laatste decennia – te maken hebben met discriminatie. Ze worden achtergesteld, uitgesloten en verdacht gemaakt, maar dat leidt in de rest van de samenleving nauwelijks tot verontwaardiging. Het voortdurende wantrouwen zorgt dat moslims vervreemd kunnen raken van hun stad. Zelfs Amsterdam, een stad waarvan de diversiteit juist de kracht is, voelen mensen zich soms niet gezien, niet gehoord, niet erkend.

Op allerlei manieren zetten organisaties en gemeente zich in om deze situatie te verbeteren. Als wethouder zet ik in op preventie, waarbij het gaat om ontmoeting, kennisdeling en het vergroten van empathie. Deze stadsgids sluit hierop aan. Bedoeld om te laten zien dat moslims in Amsterdam thuishoren. Veel jonge Amsterdamse moslims behoren al tot de derde of vierde generatie. Een enkeling kan zelfs tot honderd jaren geleden Amsterdamse voorouders in de stamboom terugvinden. Het kan dus niet anders, dan dat moslims net als andere groepen de stad mede zijn gaan vormgeven. Wie wil, kan die invloed zien, horen en proeven, bijvoorbeeld in gebouwen, kunst, eetcultuur en straattaal. In mijn rol als wethouder en voor die tijd in de culturele sector, mag ik ook al ruim dertig jaar een onderdeel zijn van die invloed. Want al ben

ik een seculiere moslim, toen ik in 1994 vanuit de Achterhoek naar Amsterdam kwam, bracht ik mijn Marokkaanse en islamitische roots met me mee. De beroemde Amsterdamse vrijheid betekende dat ik mezelf kon en kan zijn. Dat ik als persoon zowel van mijn Nederlandse als Marokkaanse en islamitische cultuur kan houden, dat de verschillende onderdelen van de twee culturen samengaan en niet hoeven te botsen. Ik weet dat veel Amsterdamse moslims zich hierin herkennen. Mensen die als individu gezien en aangesproken willen worden. Die gewaardeerd willen worden om wie ze zijn en wat ze bijdragen aan deze stad.

Deze stadsgids geeft een inkijkje in hoe Amsterdamse moslims de stad verder verrijkt hebben. Niet alleen letterlijk, door hun harde werken, maar ook door nieuwe culturen, gebruiken en producten mee te brengen. Deze inbreng is zich gaan mengen met die van andere groepen die elkaar over en weer blijven beïnvloeden. Samen vormen zij die unieke, typisch Amsterdamse samenleving. Ik nodig u uit om – thuis op de bank of wandelend of fietsend door de stad – meer te weten te komen over het moslim-erfgoed in deze stad. Tastbaar en ontastbaar, harde stenen en zachte verhalen, ze zijn een onlosmakelijk deel geworden van het weefsel van onze stad.

Touria Meliani

Wethouder Inclusie en Antidiscriminatiebeleid

Tom Feenstra, Touria Meliani

Inleiding

Vier wandel- en fietsroutes langs Amsterdams moslimerfgoed

Deze gids is samengesteld door het Moslim Archief en is bedoeld voor Amsterdammers die nieuwsgierig zijn naar hun stad, en in het bijzonder naar de bijdrage van moslims vroeger en nu. Je kunt de gids thuis lezen, maar ook meenemen naar buiten op vier wandel- en fietsroutes in verschillende stadsdelen van Amsterdam. De routes en de bijbehorende verhalen laten zien hoe moslimerfgoed verweven is met de straten, de mensen, de gebouwen en buurten van de stad. Aan het einde van het boekje helpt een kaart je om op pad te gaan. Zie je een sterretje (*) naast een woord staan? Kijk dan achterin in de verklarende woordenlijst voor de betekenis.

Amsterdam is al eeuwenlang een plaats van ontmoeting. Vooral vanaf de 17e eeuw stond de stad in vergelijking met veel andere Europese steden bekend als relatief tolerant tegenover religieuze minderheden en andersdenkenden. Die reputatie trok kooplieden, vluchtelingen, denkers en reizigers van over de hele wereld aan. Al ongeveer vijfhonderd jaar lang maken ook moslims deel uit van die geschiedenis. In het begin ging het vooral om passanten: handelaren, diplomaten, reizigers en geleerden. Hun aanwezigheid liet sporen na in handel, kunst, taal en ideeën.

Vanaf de 20e eeuw veranderde dat. Moslims kwamen naar Amsterdam om te studeren en te werken en vestigden zich blijvend met hun gezinnen. Zo werden zij onderdeel van het stedelijk weefsel.

Deze stadsgids brengt een aantal van de gedeelde verhalen van vroeger en nu samen aan de hand van wandel- en fietsroutes door verschillende stadsdelen.

Wat verstaan we onder erfgoed? Erfgoed is dat wat mensen doorgeven van generatie op generatie. Erfgoed kan tastbaar zijn, zoals gebouwen, voorwerpen en plekken in de stad, maar ook ontastbaar, zoals verhalen, tradities, taal en muziek. Moslimerfgoed in Amsterdam bestaat uit al deze vormen: moskeeën en herkenbare gebouwen, maar ook eetcultuur, feesten, sociale netwerken, werk, ondernemerschap, kunst, sport en buurtleven. Het komt terug in het dagelijks leven en is een onderdeel van de stad geworden. In deze gids gebruiken we erfgoed daarom in de breedste zin van het woord.

Daarbij is erfgoed nooit af. Het leeft en verandert voortdurend, door nieuwe generaties, nieuwe migraties en nieuwe betekenissen die aan bestaande plekken worden gegeven. Wat vandaag erfgoed heet, kan morgen anders worden gelezen. Deze stadsgids kan daardoor nooit volledig zijn. Zie dit boekje als een momentopname en als een uitnodiging om verder te kijken.

INHOUD

3 Voorwoord

door Touria Meliani

4 Inleiding

8 Vroege contacten

Handel Ottomaanse Rijk
Barbarijse rovers
Marokkaanse diplomaten in Amsterdam

12 Eerste migratie

Ida Nasution
Een Turks gezin in Amsterdam-Oost

16 Gastarbeid

18 Moskeeën

Taibah Moskee
Al Kabir Moskee

22 Essay

Hoe moslims de architectuur
van Amsterdam beïnvloeden
door Emin Batman

26 Architectuur & kunst

Zevenlandenhuisen
Rembrandt en Mughalkunst
Narges Mohammadi

32 Eten

Halal eetcultuur
Marktcultuur
Javastraat

36 Essay

Een wandeling door
moslimerfgoed in Nieuw-West
door Abdelkader Benali

40 Thuisvoelen

Eerste islamitische begraafplaats
Eid al Adha in het Vondelpark
Amsterdam tijdens ramadan en Eid al Fitr
Van Schiphol naar Mekka: de hadjreis
Majlis, een sjiitische bijeenkomst
Nowruz, een lentefeest

46 Thuis in Amsterdam

Beeldreportage van Mounir Raji

50 Strijd sociale rechten

Al Nisa
Hongerstaking in de Mozes- en Aäronkerk
IFTIN

52 Mode en jongerencultuur

54 Straatnamen en pleinen

57 Verklarende woordenlijst

58 Interview

Moslim Archief

62 Kaart Amsterdam

Wandel- en fietsroutes

66 Colofon

(17e-19e eeuw) VROEGE CONTACTEN

B3 de Dam

Gerrit Berckheyde, *De Dam naar het noorden gezien*, 1674

Moslims als passanten in de stad

In de 17e eeuw was Amsterdam het bruisende hart van de wereldhandel. Kooplieden en diplomaten kwamen vanuit de hele wereld naar de stad.

Onder hen bevonden zich ook moslims, afkomstig uit het Ottomaanse Rijk*, Marokko en Perzië. Op schilderijen en tekeningen van Rembrandt en tijdgenoten zien we mannen met tulbanden en lange gewaden, prominent afgebeeld op de Dam. Ze stonden symbool voor het internationale karakter van de stad. Ook op het driehoekige beeldhouwwerk, hoog op de achtergevel van het Paleis op de Dam, staat rechts zo'n man, met een kameel. Samen met een kind brengt hij tulpen en wierook, als teken

voor de handel met het Ottomaanse Rijk. Toch waren moslims in deze periode vooral passanten in Amsterdam. Hun verblijf was sporadisch en tijdelijk. Ze bleven hier enkele dagen, soms een paar maanden, maar vestigden zich niet permanent. Naast kooplieden en diplomaten kwamen ook reizigers, arabisten en zelfs gevangen zeerovers naar de stad. Samen vormden zij een zichtbaar, maar voorbijgaand onderdeel van het vroegmoderne Amsterdam.

Wist je dat...

De typische Perzische kledjes die je vaak op de tafels van Amsterdamse bruine cafés vindt, verwijzen naar de eeuwenoude handelscontacten tussen de stad en Perzische kooplieden. Ook de woorden 'koffie' en 'alcohol' zijn afkomstig van de Arabische woorden *qahwa* en *al-kuhul*.

Maryam Touzani, *Gevelsteen "In de TVRCKSE SLAEF"*, 2026

Barbarijse rovers

In de Nieuwe Batavierstraat 3 is een gevelsteen uit de 17e eeuw. Op de steen staat de tekst: 'Inde Tvrckse Slaef'. Ook is een man afgebeeld met gebode handen en voeten. Het beeld verwijst naar de Barbarijse zeerovers uit Noord-Afrika, het gebied dat vroeger 'Barbarije' werd genoemd (Marokko, Algerije, Tunesië en Libië). Deze zeerovers vielen in de 17e eeuw vaak Europese schepen aan in de Middellandse Zee. Ze namen bemanningsleden gevangen om losgeld te krijgen of hen tot dwangarbeid te dwingen. Ook Nederlandse zeelieden konden zo gevangen genomen worden. Via vrijgekochte gevangenen, diplomatie en de handel die door deze aanvallen werd beïnvloed, kwamen Amsterdammers in contact met de islamitische wereld.

Het woord 'Turks' werd in die tijd in Europa vaak als verzamelnaam gebruikt voor moslims, in het bijzonder voor mensen die uit gebieden kwamen van het Ottomaanse Rijk. De gevelsteen herinnert aan een periode waarin angst, handel en diplomatie mede bepaalden hoe de islamitische wereld werd gezien in Amsterdam.

B1 Nieuwe Batavierstraat 3

Wist je dat...

Het Cornelius Haga Lyceum in Bos en Lommer, een van de eerste islamitische middelbare scholen in Nederland, is vernoemd naar Cornelius Haga. Hij was de eerste gezant van de Republiek der Nederlanden in Constantinopel, het huidige Istanbul. Haga legde belangrijke diplomatieke contacten met het Ottomaanse Rijk.

Handel en contact met het Ottomaanse Rijk

Amsterdammers ontmoetten in de 17e eeuw regelmatig handelaren en diplomaten uit het Ottomaanse Rijk die tijdelijk in de stad verbleven. Via deze contacten maakten zij kennis met nieuwe handelspraktijken en met producten die al snel hun weg vonden naar de Amsterdamse markt en huishoudens: koffie, zijde, tapijten, katoen en specerijen. De lange handelsrelatie tussen Amsterdam en het Ottomaanse Rijk heeft zichtbare sporen in de stad achtergelaten.

In de Hazenstraat is een gevelsteen te zien op het pand met nummers 12-14. Op de gevelsteen staan de naam Turksche Keizerspoort en een afbeelding van de Ottomaanse vlag. Rond 1628 woonden en werkten hier ambachtslieden die leer en zijde bewerkten, materialen die verbonden waren met de handel met het Ottomaanse Rijk.

Ook op de Dam waren deze internationale verbindingen aanwezig. In het voormalige stadhuis was de Directie van de Levantse Handel gevestigd. Vanaf 1625 organiseerde deze instelling de handelsrelaties tussen Amsterdam en het Ottomaanse Rijk. Ze hief ook belastingen op de handel en hielp als dat nodig was bij problemen of bescherming.

B3 B6 de Dam
Hazenstraat 12-14

Maryam Touzani, *Turksche Keizerspoort*, 2026

Marokkaanse diplomaten in Amsterdam

In 1610 sloten Marokko en de Republiek der Nederlanden een officieel verdrag, een van de vroegste diplomatieke verdragen met een moslimland. De Republiek zocht veilige doorvaart langs de Noord-Afrikaanse kust, waar piraterij een gevaar vormde, en Marokko kreeg in ruil wapens en technische kennis. Beide landen hadden bovendien een gemeenschappelijke vijand: het katholieke Spanje.

Jan Theunisz, Arabisch en Latijnsch handschrift over den Christelijken godsdiens en den Koran, 1609

Een bijzondere vriendschap in de 17e eeuw

In de winter van 1609 verbleef de Marokkaanse diplomaat Abd al-Aziz, vier maanden in Amsterdam. Hij logeerde in de Oudebrugsteeg bij Jan Theunisz, een herbergier, boekverkoper en taalliefhebber. Abd al-Aziz mocht bij hem wonen in ruil voor lessen Arabisch. Het was een uitwisseling die verder ging dan alleen taalonderwijs.

Tijdens zijn verblijf ontstond een bijzondere vriendschap tussen de twee mannen. Ze spraken niet alleen over grammatica en woordenschat, maar ook over het dagelijks leven, religie en wereldbeelden.

Jan noteerde hun gesprekken zorgvuldig. In zijn aantekeningen duiken zinnen op als: *"Mijn vriend, ik bedoel het niet verkeerd."* Dit toont de vertrouwelijkheid en de wederzijdse nieuwsgierigheid in hun vriendschap.

In een tijd waarin religieuze conflicten Europa verdeelden, probeerden Abd al-Aziz en Jan juist te zoeken naar overeenkomsten tussen islam en christendom. Alleen over de rol van Jezus bleven zij het oneens.

Michael Dahl, Portret van admiraal Abdelkader Perez, ca. 1721

Abdelkader Perez

Hadj Abdelkader Perez was een Marokkaanse diplomaat in Nederland. In 1729 kwam hij naar Amsterdam om te onderhandelen over een nieuw handelsverdrag en over de vrijlating van Nederlandse gevangenen die in Marokko vastzaten. Hij werd ervan beschuldigd zich tot

de islam te hebben bekeerd, terwijl het indertijd in Amsterdam verboden was om van godsdienst te veranderen. Getuigen verklaarden echter dat hij een gerespecteerde man was, die als moslim was geboren.

Wist je dat...

De eerste islamitische gebedsruimte in Amsterdam vermoedelijk al van de 17e eeuw dateert? In 1609 vluchtten Spaanse moslims naar Amsterdam omdat zij hun geloof daar niet meer vrij mochten belijden. Amsterdam stond toen bekend als een multireligieuze stad. In een historisch verslag staat dat de Spaanse moslims in Amsterdam een ruimte kregen om te bidden. Mogelijk was dit de eerste ‘moskee’ van de stad, al is niet bekend waar deze gebedsruimte zich bevond. De Spaanse moslims bleven niet lang in Amsterdam en vertrokken waarschijnlijk naar Istanbul.

(1900-1960) EERSTE MIGRATIE

Ida Loemongga Nasution, (1905-1960)

De eerste moslimgemeenschappen in Amsterdam

Aan het einde van de 18e eeuw verloor Amsterdam geleidelijk zijn dominante positie in de internationale handel. Een eeuw later woonden er maar zestien moslims in de stad.

Doordat de handel met het Middellandse Zeegebied afnam, kwamen er minder kooplieden en diplomaten uit die regio naar Amsterdam.

Tegelijkertijd kreeg Amsterdam steeds meer contact met moslims uit de koloniale wereld. De handel richtte zich steeds meer op het koloniale systeem. Grondstoffen en producten uit de koloniën, vooral uit Nederlands-Indië, werden naar Nederland gehaald. Aan het begin van de 20e eeuw kwamen Indonesische moslims naar Amsterdam om er te wonen. Vaak waren

het studenten of werkten ze als huishoudelijk personeel bij families die uit de koloniën terugkeerden. Over hun leven en ervaringen is maar weinig bekend.

In de loop van de 20e eeuw volgden Surinaamse moslims. Zij kwamen voornamelijk voor studie en werk en vestigden zich steeds vaker permanent in de stad. Met hun komst ontstonden de eerste duurzame moslimgemeenschappen in Amsterdam. Ze waren klein in aantal, maar blijvend van karakter.

Ida Nasution

Ida Loemongga Nasution was de eerste vrouw uit Indonesië én de eerste moslima die in Nederland het hoogste universiteitsdiploma behaalde. In 1932 werd zij doctor in de geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam. Later trouwde zij met een Nederlandse man en werkte ze haar hele leven in Nederland als kinderarts.

Promotieplechtigheid van Ida Loemongga Nasution in de Lutherse kerk op de Singel, 22 april 1932

Een Turks gezin in Amsterdam-Oost

Al vóór de komst van gastarbeiders in de jaren zestig woonden er Turkse moslims in Amsterdam. Een van hen was Mehmet Ali Bulut, afkomstig uit Oost-Turkije. In 1953 kwam hij naar Nederland om het Nederlandse onderwijs te bestuderen. Samen met zijn vrouw Hafiza en hun kinderen Zafer, Meteh en Serpil vestigde hij zich in Amsterdam-Oost. Op een foto zien we het gezin wandelend door de Eerste Atjehstraat. Het is een momentopname van een vroege Turkse aanwezigheid in de stad, nog voordat arbeidsmigratie uit Turkije op grotere schaal op gang kwam.

Ben van Meerendonk, *Turks gezin Bulut, wandelend in de Eerste Atjehstraat*, 1953

(1960-1975) GASTARBEID

In de tweede helft van de 20e eeuw kwamen veel moslims naar Amsterdam voor wat toen gastarbeid werd genoemd.

Vooraf uit Turkije en Marokko kwamen ze om te werken in de haven, bouw en industrie. Hun komst was eerst bedoeld als tijdelijk: ze zouden enkele jaren werken en daarna terugkeren naar hun land van herkomst. Daardoor was er in de beginperiode weinig aandacht voor hun huisvesting, welzijn en scholing. In de loop van de jaren zeventig en tachtig veranderde dit. Steeds meer arbeiders besloten te blijven en lieten hun

gezinnen overkomen via gezinshereniging. Met de komst van vrouwen en kinderen ontstond een nieuw sociaal en cultureel leven in de stad. Moskeeën, buurtverenigingen en informele netwerken werden opgericht en speelden een belangrijke rol bij het ondersteunen van de eerste generaties migranten bij het vinden van werk, onderwijs en hun weg in het dagelijkse leven in Amsterdam.

Cor Jaring, *Werknemers van de Nederlandsche Dok en Scheepsbouw Maatschappij (NDSM)*, 1976

In de jaren zestig had de NDSM te weinig personeel voor de scheepsbouw. Ze haalden gastarbeiders, vooral uit Turkije. Zij leerden hier vakken zoals lassen en schilderen. Voor hun verblijf bouwde men een barakkenkamp aan de Klaprozenweg, dat Atatürk werd genoemd.

Luister naar een interview met Ibrahim Görmez, die in 1964 aankwam.

Bertien van Manen, *Turks confectiebedrijf*, Amsterdam, 1977

In de jaren zeventig en daarna begonnen Turkse ondernemers confectiebedrijven. In hun ateliers maakten ze kleding en vulden zo tekorten in de textielindustrie. Nog steeds zijn er vele stomerijen en kledingreparatiebedrijven in handen van Turkse Amsterdammers. Zo houden ze dit vakmanschap in de stad.

Ad van Denderen, *Een Turkse vrouw aan het werk in het Sportfondsenbad aan de Cornelis Dirkszstraat*, 1982

Gastarbeiders, mannen en vrouwen, werkten ook in de schoonmaak. In het dagelijks leven werden ze vaak over het hoofd gezien en deden laagbetaald, zwaar werk.

Bertien van Manen, *Marokkaanse vrouw en kind in een kleine eenkamerwoning*, Amsterdam, 1978

MOSKEEËN

Koen Wessing, Mannen wensen elkaar een gezegende Eid al Fitr in een geïmproviseerde moskee in Amsterdam Zuidoost, 1979

Van geïmproviseerde gebedsruimtes tot eigen gebouwen

Vanaf het moment dat moslims zich blijvend in Amsterdam vestigden, ontstond de behoefte aan gebedsruimtes. Eerst waren dit geïmproviseerde plekken, zoals woonhuizen, kelders en voormalige kerkruimtes. Deze plekken waren vaak tijdelijk en sober ingericht.

Amsterdam kende al vroeg andere religieuze gebouwen, zoals synagogen in de 17e eeuw, maar de institutionalisering van de islam kwam pas later op gang. In de jaren zeventig ontstonden de eerste moskeeën in Amsterdam.

Moskeeën zijn de meest herkenbare islamitische gebouwen in Amsterdam. Vanaf de jaren 2000 veranderden moskeeën zichtbaar het stadsbeeld,

zoals de Westermoskee in De Baarsjes of de Blauwe Moskee in Slotervaart. Tegenwoordig kan je bij enkele moskeeën op vrijdagmiddag de oproep tot het gebed horen.

Naast een religieuze functie vervullen moskeeën een belangrijke sociale rol: zij bieden ruimte voor ontmoeting, organisatie en hulp, bijvoorbeeld bij liefdadigheid en armoedebestrijding.

Wist je dat...

Vandaag de dag is de Fatih Moskee gevestigd aan de Rozengracht in de Jordaan in een voormalige katholieke kerk. Maar in haar beginjaren was de moskee gevestigd aan Rokin 78, waar nu de Amsterdam Dungeon is.

Al Kabir, de eerste Marokkaanse moskee in Amsterdam

De Al Kabir Moskee, tegenwoordig op de Weesperzijde in Oost, was de eerste Marokkaanse moskee in Amsterdam. Ze werd opgericht in 1972 door een groep mannen die naar Nederland kwam om te werken. Ze zochten een ruimte voor gezamenlijk gebed en kregen van de pastoor van de Afrikakerk de kelderruimte aangeboden. In 1974 openden ze feestelijk de moskee tijdens de ramadan*, de vastenmaand voor moslims.

Een van de oprichters, Mohamed Echarroui (1950-2022), vertelde in een interview in 2013 dat hij na zijn aankomst in Nederland veel nadacht over wat hij blijvend kon betekenen voor anderen. Die wens om iets na te laten voor de gemeenschap vormde de basis voor het initiatief om de moskee te stichten.

D5 Weesperzijde 76
Vorige locatie: Van Ostadestraat 268

Bert Nienhuis, In de Al Kabir Moskee, de eerste Marokkaanse moskee van Amsterdam, jaren 1970

Sjakkelen Vollebregt, *Vrouwen bij de opening van de Taibah Moskee, 1985*

Taibah, de witte parel van de Bijlmer

De Taibah Moskee aan het Kraaiennest in Zuidoost is het eerste gebouw in Amsterdam dat speciaal als moskee is gebouwd. Veel mensen noemen het gebouw 'de witte parel van de Bijlmer'. De moskee opende in 1985. De bouwstijl is geïnspireerd op moskeeën uit Pakistan en India. De moskee hoort bij de soennitische Barelvi*-stroming, die veel waarde hecht aan het voorbeeld van de profeet Mohammed. Deze stroming wordt in Nederland vooral gevolgd door Hindostaans-Surinaamse en Pakistaanse moslims.

Al snel na de opening bleek dat de moskee te klein was. Daarom werd het gebouw in 2001 uitgebreid. Nu kunnen er ongeveer duizend mensen tegelijk naar binnen. Bovendien is het de eerste energieneutrale moskee van Nederland.

Hans van den Boogaard, *Viering van Eid al Fitr in een sporthal in Zuidoost, voordat de Taibah Moskee was gebouwd, 1979*

Hoe moslims de architectuur van Amsterdam beïnvloeden

Door Emin Batman

Baklouceisme & migratie als vormgevend principe

Amsterdam is een stad gebouwd door beweging. Sinds het allereerste begin is migratie een belangrijke motor van stedelijke ontwikkeling. Nieuwe bevolkingsgroepen brachten hun eigen bouwtradities mee. Deze invloed is nog steeds zichtbaar in het straatbeeld van Amsterdam.

In dit essay introduceer ik een nieuwe manier om naar architectuur te kijken: het baklouceisme. Dit is geïnspireerd door de combinatie van het Turkse gebak baklava* en het Nederlandse gebak tompouce. De naam van deze nieuwe stroming bevat alle klinkers van de Nederlandse taal: A, E, I, O, U. Het symboliseert de volledigheid van taal en de vele mogelijke combinaties. Net zoals je uit taal oneindig veel woorden en zinnen kan vormen, zo ziet het baklouceisme architectuur als een vrij speelveld waarin culturen en materialen eindeloos met elkaar kunnen worden gecombineerd.

Het baklouceisme is verwant aan eclecticisme, maar er is een verschil. Eclectische stijlen kiezen meestal losse elementen uit het verleden en combineren die. Het baklouceisme richt zich juist op voortdurende *beweging of migratie* tussen stijlen en betekenissen. Het benadrukt hoe architectuur verandert wanneer verschillende culturen elkaar raken. Amsterdam, een stad met migratie als DNA, is daarom een ideale plek om dit te onderzoeken.

Maryam Touzani, *Westermoskee (Piri Reisplein)*, 2026

De Westermoskee: tussen Amsterdamse School en Ottomaanse architectuur

De Westermoskee (Turks: *Ayasofya Camii*) is een voorbeeld van baklouceïstische architectuur in de vorm van nieuwbouw. De moskee ontstond in een periode van verandering in Amsterdam-West, waarin ook de Turkse gemeenschap groeide.

De organisatie Milli Görüş werkte vanaf 1994 aan het plan voor een nieuwe moskee. De plannen botsten met de visie van toenmalig stadsdeel De Baarsjes, maar na jarenlange onderhandeling startte de bouw alsnog in 2013. De moskee werd geopend op 1 april 2016.

Op vlak van architectuur is de moskee een samensmelting van Ottomaanse traditie en Nederlandse bouwcultuur:

- De hoofdkoepel (25 meter) en de minaret* (42 meter) verwijzen naar de klassieke Turkse moskee-architectuur.
- De vele kleine koepels - zeven aan de voorzijde en negen aan de waterkant -, vormen een ritmisch spel dat doet denken aan historische moskeeën in Istanbul.
- Het metselwerk, de materialen en de ritmiek van de gevel laten duidelijke invloeden van de Amsterdamse School zien. Daardoor past het gebouw goed in de stad.
- De tien 'vogelpaleizen', geïnspireerd door Ottomaanse tradities waarin dieren deel zijn van het stadsleven, geven het gebouw een poëtische en ecologische laag.

In de geest van het baklouceisme is de Westermoskee geen simpel voorbeeld van Turkse architectuur in Nederland. Het is een transcultureel gebouw dat nieuwe vormen laat ontstaan door ontmoeting. Het gebouw is niet volledig Ottomaans en niet volledig Nederlands. Het zit er juist tussenin.

Maryam Touzani, *Fatih Moskee*, 2026

De Fatih Moskee: tussen kerk en moskee

De Fatih Moskee is een bijzonder voorbeeld van baklouceïstische transformatie. Het gebouw heeft meerdere levens gehad, voordat het een moskee werd. Het begon als de katholieke Sint-Ignatiuskerk (1927). Later verloor de kerk haar religieuze functie en werd het gebruikt als stoffenwinkel en daarna als kraakpand. In die tijd veranderde het interieur sterk. Het pleisterwerk bedekte de bakstenen muren en een verlaagd plafond nam de hoogte van de ruimte weg. De oorspronkelijke gewelven, met hun heilige verticaliteit, waren bijna niet meer te herkennen.

Toen de Turkse gemeenschap het gebouw in de jaren tachtig kocht, begon een proces van herstel en herinterpretatie. Het interieur werd opnieuw ingericht en gericht op Mekka*. Christelijke symbolen verdwenen en maakten plaats voor islamitische ornamenten. De ruimtelijkheid werd aangepast aan het ritme van het islamitisch gebed en ontmoeting. Toch bleven sporen uit vroegere tijden zichtbaar: groene Davidsterren op het plafond, zachte schaduwen van verdwenen kruisen achter glas-in-loodramen en onregelmatige patronen in het metselwerk. De Fatih Moskee werd zo

een plaats waar verschillende tijden en tradities naast elkaar blijven bestaan, zonder elkaar volledig weg te drukken.

Na de aankoop in 1981 volgde een grote restauratie, uitgevoerd door de gemeenschap zelf. De pleisterlaag werd zorgvuldig verwijderd, de bakstenen werden weer zichtbaar en het verlaagde plafond werd weggehaald. De ruimte kreeg opnieuw licht en hoogte. Een nieuwe *mihrab** van blauwe tegels bracht een hedendaagse laag aan, wat zowel naar Turkse als Nederlandse keramiektradities verwijst. De vernieuwde entree aan de Rozengracht maakt de moskee een zichtbaar onderdeel van de stad en haar ritme.

In de geest van het baklouceïsme laat de Fatih Moskee zien dat verandering niet betekent dat iets wordt gewist. Het gebouw is als een palimpsest: een tekst waarop opnieuw wordt geschreven, terwijl de vorige lagen zichtbaar blijven. Het gebouw draagt sporen van kerk, winkel, kraakpand en moskee. De restauratie gaf het gebouw nieuw leven, zonder eerdere betekenissen uit te wissen.

Rüya: tussen tompouce en baklava

Mijn eigen werk *Rüya* (Turks voor 'de droom'), onderdeel van mijn solotentoonstelling *Tussen Tompouce en Baklava*, is een artistieke vertaling van het baklouceïsme. Het werk bestaat uit een acht meter hoge omgekeerde minaret die door het dak uitsteekt. Waar een minaret normaal omhoog reikt naar de hemel, richt deze zich juist naar de aarde. Daardoor verschuift de aandacht. De zoektocht naar het goddelijke begint niet langer boven ons, maar in onszelf. Het werk nodigt uit om het spirituele niet in de verte te zoeken, maar dichterbij.

Onder de minaret ligt een spiegelende waterplas. In het water verschijnt de toren weer rechtop, alsof de wereld zelf herinnert aan de traditionele richting van een minaret. De reflectie in het water verbindt twee werelden: de fysieke wereld met haar omgekeerde minaret en het perfecte spiegelbeeld dat opnieuw naar de hemel reikt. Zo ontstaat een spel tussen werkelijkheid en verlangen, tussen wat we kennen als heilig en hoe het opnieuw vorm krijgt.

Hans Wilschut, *Kunstwerk Rüya van Emin Batman in het van Eesteren Museum*, 2025

Boven de minaret staat een *hilal**, de islamitische maansikkel. Doordat de minaret is omgekeerd, komt de *hilal* ineens dichtbij. In het Arabisch lijken de woorden *hilal* en *Allah* op elkaar: dezelfde bewegingen in de vloeiende letters, dezelfde kromming, dezelfde ritmiek van lijnen die zich telkens net anders rangschikken. In *Rüya* wordt deze verbinding voelbaar, omdat je letterlijk dicht bij het symbool staat. De omkering nodigt uit om opnieuw naar deze vormen te kijken.

De kleuren, een mengvorm van Iznik*-blauw en Delfts blauw, verbinden Turkse en Nederlandse tradities, zonder één ervan te imiteren. Het werk bevindt zich in een tussenruimte waar erfgoed en toekomst elkaar ontmoeten.

Rüya laat zien dat traditie niet vaststaat. Ze beweegt, verschuift en krijgt nieuwe vormen wanneer we die durven te kantelen. De minaret wordt niet ontkracht, maar juist opnieuw geopend. *Rüya* nodigt uit tot reflectie, letterlijk in het water en figuurlijk in de ervaring: hoe dichtbij het heilige kan komen wanneer we onze blik durven veranderen.

**C7 B5 Piri Reïsplein (Westermoskee),
Rozengracht 150-152 (Fatih Moskee)**

ARCHITECTUUR EN KUNST

Fascinatie en inspiratie

Al eeuwenlang vinden Amsterdamse kunstenaars inspiratie in de kunst en cultuur uit de islamitische wereld.

Zo was het Alhambra, een paleiscomplex in Zuid-Spanje uit de tijd dat moslims daar heersten, populair. De eigenaar van Herengracht 380 liet in 1888 zijn badkamer helemaal in de stijl van het Alhambra bouwen, zelfs met het Arabische motto *Wa la ghaliba illa Allah* (God is de enige overwinnaar). De grafisch kunstenaar M.C. Escher bestudeerde de geometrische tegelwerken in het Alhambra en maakte zo de wiskundige tekeningen die hem wereldberoemd maakten. Een van die werken is te zien op de gevel van

een villa in Amsterdam-Zuid. Ook de spiritualiteit in de Nederlandse koloniën, zoals op Java, sprak tot de verbeelding. Architecten als H.P. Berlage lieten zich inspireren door de mystieke wereld van Java, waar de islam en oudere godsdiensten zoals het hindoeïsme samenkwamen. Dit zie je bijvoorbeeld terug in het gebouw De Bazel op de Vijzelgracht, waar nu het Stadsarchief Amsterdam zit. De getrapte structuur van de gevel is onder meer geïnspireerd op traditionele Indonesische moskeeën.

Dirk Schäferstraat 59

... maar ook exotisering

Niet alles was positief: soms leidden deze invloeden ook tot vooroordelen. Bij veel apotheken in Amsterdam hingen vroeger beelden van mannenhoofden met open mond, gapers genoemd, aan de gevel. Deze beelden laten 'Moren', ofwel Noord-Afrikaanse mannen, zien op een stereotiepe manier. Vaak zijn ze afgebeeld met een tulband en baard. De gaper was een verwijzing naar de oorsprong van medicijnen en kruiden. Later kreeg het woord Moor steeds meer de betekenis van zwarte Afrikaan en kwamen er ook zwarte gapers bij. Deze waren vaak racistisch afgebeeld. De meeste zijn inmiddels uit het straatbeeld verwijderd en alleen nog in musea te vinden.

Marion Golsteijn, *Gaper aan een gevel in de Tichelstraat*, 2011

Maryam Touzani, *Reliëf biddende moslims*, 2026

Biddende moslims

Aan de buitenkant van het Wereldmuseum in de Linnaeusstraat in Oost zit een reliëf uit 1926. Het laat twee Indonesische moslims zien die bidden, met een moskee op de achtergrond. Dit reliëf hoort bij een serie die de vier belangrijkste godsdiensten van Indonesië, toen een kolonie van Nederland, laat zien.

Wereldmuseum

Maryam Touzani, *Zevenlandenhuizen, Huis met Andalusische-islamitische invloed*, 2026

Zevenlandenhuizen: Andalusië aan het Vondelpark

In de buurt van het Vondelpark staat een bijzonder complex van herenhuizen in de Roemer Visscherstraat: de Zevenlandenhuizen. Het complex werd in 1894 ontworpen door architect Tjeerd Kuipers in opdracht van de Amsterdamse bankier J.H. van Eeghen. In deze periode waren historische bouwstijlen populair. Elke gevel vertegenwoordigt één van zeven Europese landen.

De voorgevel van het herenhuis 'Spanje' is beïnvloed door de gebouwen van het moslimrijk Al Andalus* in Zuid-Spanje. De hoefijzerbogen die de ramen omlijsten en de wit- en roze gepleisterde banden doen denken aan de bogen van de Mezquita in Córdoba. De Mezquita is de voormalige grote moskee van de stad, tegenwoordig een kathedraal, en geldt als een hoogtepunt van de islamitische architectuur. Voor de zolderverdieping haalde de architect zijn inspiratie uit een 18de-eeuwse *sabiel** en *kuttab* – een combinatie van fontein en koranschool – in Caïro, Egypte.

Roemer Visscherstraat 37

Rembrandt en Moghul-kunst

In de 17de eeuw raakte Rembrandt van Rijn gefascineerd door Moghul-miniaturen*, kleine schilderijen op papier uit India, gemaakt voor de moslimvorsten. De islamitische Moghulvorsten heersten over een groot rijk dat zijn basis in India had. Nederlandse handelaren van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) brachten deze miniaturen mee naar Nederland. Rembrandt tekende ze na en maakte zijn eigen versies. Er zijn 23 exemplaren bewaard gebleven, waarvan het Rijksmuseum er vier bezit.

Rijksmuseum

Rembrandt van Rijn, *De Moghulvorst Shah Jahan, staand met een bloem en een zwaard*, 1656-1661

Vrouwelijke kracht in marmer

Kunstenares Narges Mohammadi werkte van 2024 tot 2026 samen met vier vrouwen uit Bos en Lommer aan een standbeeld van een moslima die zichzelf uit een groot blok marmer hakt. Het kunstwerk laat een vrouw zien die haar eigen keuzes maakt, maar ook te maken heeft met vooroordelen. Het realistische, levensgrote beeld toont een vrouw die krachtig, zelfbewust en herkenbaar is, zoals je haar elke dag in West kunt tegenkomen. Het wordt het enige beeld van een moslimvrouw in de openbare ruimte in Amsterdam, en zal te zien zijn op de Bos en Lommerweg in de Kolenkitbuurt (gepland tweede helft 2026).

A1 Bos en Lommerweg 250

Lisa van den Berg, 'Vrouwen van West'

Lisa van den Berg, Kunstenaar Narges Mohammadi werkt met een groep vrouwen aan een kunstwerk in Amsterdam-West als deel van de beeldenroute 'Vrouwen van West'

Mijn moeder's beitel en hamer door Dina Bousbaa

De baarmoeder uitgeduwd en in een bedje van steen gelegd,
patiëntenlabel met verkeerd gespelde naam om mijn moeder's pols
wordt haastig gewikkeld om mijn voet.
Van warmte naar kou, in witte lakens gewikkeld die ruiken naar neutraal.
Witte lakens vervangen met doeken geweven door voorouders op voorouders
die wisten hoe ze hun naam schreven. Nog steeds op het stenen bedje.

Heb heel even kind mogen zijn, onschuldig in geërfde schuld,
mogen bewegen in mijn eigen bewegingen en mogen uittrekken.
Uitgerekt tot koud steen zich om mij heen vormde en uittrekken geen optie meer was.
Heb geduwd en getrokken, maar tegen steen valt niet te praten.
Hetgene wat opzettelijk doof en blind is, kan enkel en alleen uitzenden in de taal van
hun eigen Van Dale en ik heb mij afgevraagd welke taal hij dan sprak.
Naast de taal van meten met dubbele maten.
wie of wat het steen nou was, zijn schaduw gevonden in nieuwsberichten,
minder minder minder en rechts extremisme aan de macht.

Heb mij klein gehouden omdat het steen mij klein hield. Heb gedacht me gedeisd te houden,
maar de muren kwamen op me af om nog meer van mijn eigen af te bouwen.
Ik heb hamers en beitels zien liggen van de vrouwen die mij voor gingen,
gestaard naar hun brokken en scherven en geluisterd naar het protest van hun luide stemmen.
Heb ze zien afbreken en weer opgebouwd zien worden, hun eigen taal zien schrijven in een
ruimte van witte onschuld en hun in echo's horen zeggen ik wil gewoon zijn.

Totdat mijn moeder haar beitel en hamer aan mij gaf en mij leerde hoe ik terug kan slaan
met ritmisch getik in het regelmaat van mijn hartslag
Trok ik de trots van de vrouwen om mij heen aan voor bescherming
en droeg hun kleding tot het de mijne was.

Brok voor brok, terwijl eelt zich vormt op de kussens van mijn handpalmen
en het warme bloed van het harde werk de koude steen kleurt in mijn kleur.
kleur ik zelf in wie ik ben en wil zijn, mag ik weer kind voelen met de mensen die lijken op mij.
Beweeg ik zoals ik bewegen wil in statische steen wat mij is opgelegd, maak ik het soepel.
Laat ik mijn schouders los en maak ik mijn borstkas breed omdat ik de ruimte mag vullen, bevrijd ik
mijn benen om mijn eigen weg te banen en maken oude blauwe plekken plek voor nieuwe littekens.

Soms gedacht het einde van het steen te hebben bereikt totdat ik de volgende dag
opnieuw moest beginnen, opnieuw vanaf het begin sla ik het steen weer in.
Staar ik de blaren op mijn handen aan terwijl ik ze vorm tot kom en vul met gebeden,
maak ik mijn handen sterk genoeg om de volgende generatie te dragen die de baarmoeder
wordt uitgeduwd en in het stenen bedje terechtkomt.

ETEN

Halia Masrati, 2026

Van specerijen tot buurtbakkers

De invloed van moslims op de Amsterdamse eetcultuur begon al in de 17e eeuw.

Handelaren brachten specerijen mee uit islamitische gebieden. Nieuwe eetgewoonten, zoals het drinken van sterke koffie en het delen van kleine gerechten, vonden hun weg naar de stad. In de 20e eeuw zorgden migranten uit Indonesië, Suriname, Turkije en Marokko

voor blijvende veranderingen. Veel van deze tradities worden gedragen door familiebedrijven zoals bakkers, toko's en slagerijen, die culinaire kennis en recepten van generatie op generatie doorgeven.

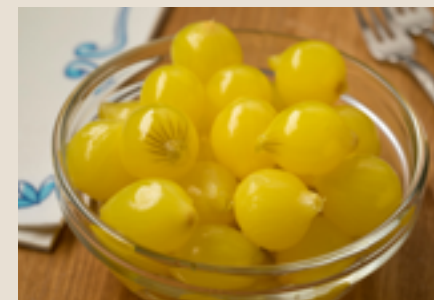
Halal eetcultuur

Halal betekent 'toegestaan' volgens de islamitische spijswetten. Dieren moeten op een bepaalde manier zijn geslacht en sommige ingrediënten zoals alcohol zijn verboden. Het eten van varkensvlees is uit den boze. Halal voedsel is niet alleen zichtbaar in slagerijen, maar een vanzelfsprekend onderdeel geworden in Amsterdamse *streetfood*, *soulfood* en andere populaire eetconcepten.

Klassiekers zoals roti*, döner* en falafel* vind je op de markt, in kleine restaurants of bij foodtrucks. Steeds vaker worden ook andere internationale gerechten, zoals Japanse ramen, Mexicaanse taco's of Thaise curry's halal aangeboden om aan de groeiende vraag van moslims als klanten tegemoet te komen. Zo vloeien verschillende culinaire tradities samen en laten ze zien hoe veelzijdig halal eten in Amsterdam is.

Halia Masrati, Plein '40-'45, 2026

Halia Masrati, Plein '40-'45, 2026

Marktcultuur

Amsterdam kent een sterke marktcultuur. Al sinds de 17e eeuw zijn markten een belangrijk onderdeel van het stadsleven, als plekken van handel en ontmoeting. Moslims hebben als marktverkopers het aanbod, de sfeer en het sociale karakter van de Amsterdamse markten mede vormgegeven en houden deze cultuur tot vandaag levend. Plein '40-'45 is daarvan een sprekend voorbeeld: een druk bezochte markt in de stad en een plek voor samenkomst, feest, herdenking en soms ook protest en maatschappelijk debat.

Wist je dat...

Wist je dat moslims een belangrijke rol speelden bij de typisch Amsterdamse ui? De gele kleur van de uien in azijn kwam eerst van saffraan, die vanaf de 17e eeuw uit Perzië (nu Iran) werd gehaald. Later gebruikte men kurkuma, een gele specerij die moslims verbouwden in Java en Sumatra (in Indonesië). Dit tafelzuur werd vaak gemaakt in de Jordaan, vooral door Joodse families. Zij verkochten het op straat. Het recept hadden ze meegenomen uit Oost-Europa toen ze in de stad kwamen wonen. Zo zijn deze uien een typisch Amsterdams product met invloeden uit verschillende culturen.

Hlalia Masrati, 2026

Couscousbar

Sinds 2017 is de Couscousbar in de Javastraat te vinden. Schrijfster en presentatrice Nadia Zerouali opende de bar samen met filmmaakster Samira Dahmani. Zij brengen couscous de straat op en maken het onderdeel van de dagelijks eetcultuur in Amsterdam. Nadia wil couscous toegankelijk maken, maar “niet inleveren op kwaliteit of authentieke smaak”. In de keuken werken Marokkaanse vrouwen, die hun kooktradities en expertise doorgeven, zoals het stomen van de couscous. De bereiding is een arbeidsintensief en liefdevol ritueel. Zelfgemaakte couscous wordt traditioneel op vrijdag na het *jummah** gebed met familie en vrienden gegeten.

Scan de qr-code om te luisteren naar Nadia Zerouali van Couscousbar.
Duur: 12 minuten

 Javastraat 30

Tigris & Eufraat

Tigris & Eufraat, eveneens in de Javastraat, brengt Syrische en Libanese smaken naar Amsterdam. Sinds 2015 runt Ali Mohamed de winkel samen met zijn christelijke compagnon. In de schappen vind je hummus*, labneh*, en tahini*, maar ook granaatappels, dadels en pistachenoten. Daarnaast verkopen ze falafel en shoarma. Tigris & Eufraat groeide mee met de buurt en laat zien hoe deze keuken een onderdeel is geworden van het Amsterdamse straatbeeld, met gastvrijheid als kernwaarde.

Scan de qr-code om te luisteren naar Nancy Mohammed, dochter van Ali Mohamed. Duur: 2 minuten

 Javastraat 20H

Abdelkader Benali is meervoudig bekroond schrijver, theatermaker en TV-presentator.

Een wandeling door moslimerfgoed in Nieuw-West

Door Abdelkader Benali

We beginnen onze reis op de plek waar in de 17e eeuw Amsterdammers uit de samenleving naartoe werden verstoten: Nieuw-West. De zwaarste sanctie die een misdadiger kon krijgen was verstoting. Hij werd verbannen, wat betekende dat de veroordeelde naar de banpaal werd gebracht, een stenen markering van de stad, daar waar hij gekend was, naar de wereld daarbuiten, waar niemand hem kende. Identiteit was toentertijd ten diepste verknoopt met de gemeenschap. De doodstraf was te verkiezen boven de sociale verbanning. Wie geen mensen om zich heen heeft die hem identiteit geven, kan beter sterven.

Fast forward naar 2025 in het stadsdeel Nieuw-West. Hier streken begin jaren tachtig mensen neer op zoek naar betere woonruimte. Het relatief nieuwe gebied dat na de Tweede Wereldoorlog in recordtempo uit de grond was gestampt werd verlaten door zijn eerste bewoners, die uitvlogen naar groeikernen buiten de stad, zoals Purmerend en Almere. Het Amsterdam van de jaren tachtig had te maken met verwaarlozing en verkrotting. Migranten die toch al op weinig konden rekenen, vonden in deze crisisperiode huisvesting bij familie, op zolderkamertjes of in schimmelmwoningen. Fotografe Bertien van Manen legde de migrantenvrouwen vast die in kleine,

bedompte en volstrekt onhygiënische omstandigheden een potje kookten en de kinderen opvoedden. Voor de oorlog waren er al moslims in Amsterdam, het merendeel uit de koloniën - dit waren geen grote aantallen. Met de naoorlogse Wederopbouw kwam de grote migratiestroom uit het Middellandse Zeegebied op gang die resulteerde in een duidelijke en blijvende aanwezigheid van moslims in Amsterdam.

Turken en Marokkanen streken in Nieuw-West neer. De woningen waren schoon en betaalbaar. Het was nieuwe architectuur met grote ramen voor lichtinval, met speeltuinen

ESSAY

om de hoek en... met een douche. Voor die tijd was dat een unicum, want sommige huizen moesten het doen met een badkuip waar één keer per week kokend water in werd gegoten. De doorzonwoning creëerde rust in de hoofden van de migranten. Al snel kwam er ook een gebedsruimte. Aanvankelijk was die in een berging of een garagebox. Eind jaren negentig organiseerden actieve mannen een grote inzamelactie, wat resulteerde in moskee El Oumma aan de Postjesweg. De vestiging van het politiebureau naast de moskee heeft een voorgeschiedenis. Op 23 april 1998 arresteerde een wijkagent een jongen die naast een brandende prullenbak stond. Het bleek de verkeerde jongen te zijn. De jongeren die op straat hingen, verzamelden zich door de ophef. Samen met tientallen vaders protesteerden ze tegen de politie. De ME werd erbij gehaald. Het escaleerde. AT5 deed er verslag van. Dit incident bracht lang sluimerende spanningen aan de oppervlakte. Meer investeringen in buurtbetrokkenheid waren nodig, zodat mensen zich gezien en gehoord zouden voelen. Het politiebureau was onderdeel van een groter plan om de veiligheid in de buurt te verbeteren. Ook jongerencentrum Argan biedt een podium voor debat en samenkomst voor jongeren, waar jongerenwerkers luisteren naar hun behoeften.

Een andere reden waarom zoveel mensen zich hier vestigden, was omdat moslims zich hier veilig voelden. Veilig tegen discriminatie, veilig tegen racisme. Veilig tegen al die onzichtbare vormen van uitsluiting waarvan ze zich toen niet zo bewust waren, maar die wel hun

bewegingen bepaalden. Onder elkaar, zonder pottenkijkers die intimiderende vragen kunnen stellen, waardoor je naar binnen slaat. Een gemeenschap vormen is voor een zogeheten minderheid een uitstekende manier om de tijd tussen ontbijt en avondeten te overleven. Men schuilt bij elkaar. En met de herhalende rituelen stijgt men boven het alledaagse uit. Een moment van glorie waar men zich niet voor hoeft te verantwoorden.

Ondertussen is de wijk verder gegroeid en aan verandering onderhevig. Die verandering drukt op de sociale cohesie die de afgelopen decennia is opgebouwd. Stijgende huurprijzen drukken op intergenerationele relaties: zonen en dochters kunnen niet in de buurt wonen en moeten noodgedwongen vertrekken.

Een wandeling door de wijk is een reis door de geschiedenis. Want in de 17e eeuw kwamen moslims naar Nederland, als onderdeel van diplomatieke missie, uit wetenschappelijke interesse of als handelscontact. Die reizigers van toen schrijven over de tolerante houding. In dit deel van Europa werd de vreemdeling niet bij voorbaat verketterd, maar was er interesse in de theologische uitgangspunten van de islam. Dat blijkt uit het uitgebreide verslag dat de Marokkaanse afgezant Al-Hajjari in de 17e eeuw schreef. Daarin verhaalt hij over het open karakter van de stad Amsterdam en zijn ontmoetingen met theologen met wie hij over het protestantisme discussieert. Amsterdam was ten opzichte van de omliggende wereld een gastvrije omgeving voor religieuze minderheden. Hier waaide de wind van tolerantie. Maar die tolerante was begrensd: zo begroef de Joodse gemeenschap haar doden buiten de stad - voor een begraafplaats binnen de stad is niets voorzien. Levend in Mokum, begraven in het woeste gebied.

Al-Hajjari tekende een levendig beeld van het Amsterdam dat hij aantrof. Een schone, welvarende stad. Zijn beschrijving van de grachtenpanden en de schepen aan het IJ zijn magisch. Er is dan nog geen sprake van moslimaanwezigheid, maar Al-Hajjari zal gevoeld

hebben dat de wereld van de islam wel degelijk hier was neergestreken. In het Joodse kwartier woonden nazaten van bewoners van het voormalig islamitische Spanje. Na de val van Granada in 1492 werden de Joden uit Portugal en Spanje verbannen. Sommige groepen gingen naar Istanbul, anderen naar Fes en weer anderen trokken naar het noorden. De Portugese Sefardische Joden vestigden zich in Amsterdam - de bekendste was misschien wel Baruch Spinoza.

Onder moslimgezag hadden de Sefardische Joden een bloeiende cultuur opgebouwd, en die cultuur ging mee naar Amsterdam. Het zal de bezoeker zijn voorgekomen alsof hij in het Oosten was: de tulbanden, lange gewaden. De schilder Rembrandt die in de Jodenbreestraat woonde, liet zich inspireren door de Portugese Joden. Hij had belangstelling voor de wereld van de islam. Bekend is zijn ets van de drie soefigeleerden die onder een boom zitten te praten.

Had hij soms van zijn burens over deze religieuze stroming gehoord? Die spraken Andalusisch-Hebreeuws: het Ladino, dat doorstreekt was met Arabische woorden. Hun denkwereld was vervlochten met de islamitische filosofie. De geest van Andalusië kent geen grenzen. Mokum, de Jiddische benaming van Amsterdam, is een verbastering van het Semitische M-K-M: 'plaats', zoals dat ook is in die andere semitische taal, het Arabisch.

We lopen langs de appartementen in Slotervaart die ontworpen zijn door de Nederlandse architecte Jacoba Mulder. Voor een deur klinken Turkse klanken en wordt met Turkse vlaggen gezwaaid. Er is een bruiloft aan de gang. De bruiloftsgasten verlaten het huis. Het tromgeroffel verleidt tot dansen. In het voorjaar barst het hier los, je hoort de vreugde. Hoeveel jonge stelletjes hebben deze huizen al verlaten voor een nieuwe toekomst samen? Al bijna een halve eeuw wonen hier moslims, wat resulteerde in een islamitische basisschool, Al Qadissiya. Maar voor die basisschool er was, was er dus de moskee aan de Postjesweg. En die gaan we bezoeken.

We bellen aan bij Moskee El Oumma. Het is niet de eerste moskee in Amsterdam, wel een van de eerste en een van de grootste. Tegenwoordig hoor ik op vrijdagen de adhan, de oproep tot gebed, zachtjes tilt het de daken op. Een vrijwilliger van het eerste uur doet open, we worden verwelkomd met Marokkaanse thee en koekjes. We doen onze schoenen uit. Onlangs heeft het bestuur besloten om regelmatig de deuren van de moskee open te gooien voor de buurtbewoners. Dit moskeebestuur is assertiever en wil midden in de wijk staan. In de gebedszaal vertelt de man in sappig Amsterdams over de ontstaansgeschiedenis van de moskee. En hij kan erover vertellen want hij heeft als jongeman nog geld ingezameld voor de bouw ervan. De huidige moskee loopt tegen zijn grenzen aan. Rond de feestdagen en met de Ramadan bidden de mensen op straat. Er is ruimte voor nog een verdieping. Het ontwerp ligt al klaar.

We kijken onze ogen uit. Het houtwerk van de moskee is gedetailleerd en omvat de gehele ruimte. De ornamenten zijn echo's van de lange Moors-Andalusische traditie die zich uitstrekt over Spanje, Portugal en Noord-Afrika, een geschiedenis van 700 jaar. De wereld van het Alhambra in Granada is voelbaar. 1492 is niet zo ver weg, ook hier niet.

Een aantal deelnemers maakt van de gelegenheid gebruik om een gebed te doen. We lopen onder de grootste bomen van de buurt, geplant in de jaren vijftig en uitgegroeid tot reuzen, naar de Marokkaanse groenteboer en slager. Het Allebéplein is een klein Mekka van islamitische middenstand. Het telt vier islamitische slagerijen: twee Marokkaanse, een Egyptische en een Turkse eigenaar. Dan is er een fotozaak gerund door een Egyptenaar. Een Turkse bakker annex broodjeszaak. Een dönerzaak gerund door twee Turkse broers. En een Marokkaans eettentje gerund door een familie uit Al Hoceima. Toen de Jamaicaanse atleet Usain Bolt in 2008, door omstandigheden die te ingewikkeld zijn om hier kort uiteen te zetten, was neergestreken aan de Postjesweg, at hij hier hun broodje kip - het staat nog steeds op het menu.

Kortstondig was er een Syrisch restaurant met heerlijke kipsandwich, de zaak

is in verbouwing want er komt een nieuwe eetzaak. Maar wij lopen de Marokkaanse groenteboer Oumma binnen, aan het begin van de galerie. In dozen liggen aubergines, groene okra, bollen knoflook. Op de planken staan potten kikkererwten, couscous, bulgur, ingelegde pepers, olijven. Er is verse munt en koriander. Er is olijfolie. En hummus. En koriander. En muntthee. De winkel is gevuld met specerijen en kruiden uit de hele wereld. Je kan er een theepot kopen, een couscouspan ook.

Ik herinner mijn gezelschap eraan dat na de val van Granada het katholieke gezag de strijd tegen andere geloven met harde hand ging voeren. Een groot politieapparaat werd opgetuigd om 'ketteren' op te sporen en te berechten. Deze organisatie heette de Inquisitie. Maar wie waren ketteren en wie niet? Je kon het tenslotte niet zien: moslims, joden en christenen hadden honderden jaren lang samengeleefd en vele gebruiken en omgangsvormen waren hetzelfde. Dus moest het onderscheid gemaakt worden. De Inquisitie ging bepalen wat ketteren, dus Moors of joods was, en daar gericht naar zoeken. Aubergine werd als joods gezien. Het gebruik van koriander werd als Moors gezien. Het koken in olijfolie werd als islamitisch gezien. Kikkererwten en hardgekookte eieren in stoofpotjes? Het overtuigende bewijs dat de Moorse zeden nog gangbaar waren en dus ketterij! De Inquisitie zocht gericht naar uitingsvormen die ze in de ban had gedaan. Een vrouw is op de brandstapel gebracht voor het bakken van aubergine.

En kijk waar we tussen staan, in deze Marokkaanse winkel volgestouwd met producten die onze voorouders vijfhonderd jaar geleden op de brandstapel zouden hebben gebracht. Deze winkel gaat over hoe cultureel erfgoed wordt overgebracht. Niet alleen in schrift maar ook in het eten, aardewerk, gezang en verhalen. Wie wil, kan hier henna kopen, het product dat ik als kind mijn moeder zag maken. Een kardinaal uit de tijd van de Inquisitie vervloekte henna, het liefst zou hij van elke vrouw die henna droeg de huid willen afstropen. Door deze verhalen wordt de Marokkaanse groenteboer een plek van vrijheid. Een kleine

overwinning op die vreselijke geschiedenis. Het bewijs van menselijke veerkracht is een pot muntthee, en die muntthee drinken we bij buurtcafé Tante Toorop.

Hier staat ook de buurtoven waar de moeders van de wijk hun broden en lahmacun brengen om af te bakken. Zoals de gewoonte is, geeft de vrouw een brood aan de bakker als waardering. Hans die de oven opstookt en het deeg erin doet, eet uitstekend brood. Een bakkerij waar verschillende broodtradities uit Mediterrane culturen samenkomen. Wie islamitisch Amsterdam zoekt kan dat doen in geschriften, voorwerpen en kunstwerken. Maar wie islamitisch Amsterdam in al zijn culturele facetten zoekt als een levende aanwezigheid, doet er goed aan om de wijken in te gaan waar mensen dag in dag uit die aanwezigheid vormgeven. Een salaam alaikoem volstaat om in gesprek te komen over deze wereld van onschatbare waarde.

Locaties

Postjesweg 179 (Moskee El Oumma)
Jan Tooropstraat 47, (Ummah Supermarkt)
Jan Tooropstraat 8 (Tante Toorop + Buurtoven)

THUISVOELEN

Koen Wessing, Hindostaans-Surinaamse moslims verrichten het gebed tijdens Eid al Fitr, 1979

Moslimerfgoed in Amsterdam is niet alleen zichtbaar in moskeeën en gevelstenen, maar ook in tradities, rituelen en feestdagen die de gemeenschap samenbrengen.

Deze momenten laten zien hoe Amsterdamse moslims hun geloof beleven en hun cultuur vieren. Ze creëren een gevoel van verbondenheid, zowel binnen families als in de bredere samenleving. Door samen te vasten tijdens de

ramadan, feestdagen als Eid te vieren of deel te nemen aan processies, houden moslims hun tradities in leven in de stad waar ze zich thuis voelen.

Eerste islamitische begraafplaats

In 1978 namen Turkse en Marokkaanse organisaties het initiatief voor de eerste islamitische begraafplaats in Amsterdam. Op een deel van begraafplaats Westgaarde in Osdorp (Nieuw-West) werden graven ingericht.

Veel moslims wilden in hun land van herkomst volgens islamitische richtlijnen worden begraven. Daarbij is het onder andere belangrijk dat een graf nooit geruimd wordt,

Hans van den Boogaard, Inwijding van de islamitische begraafplaats in Osdorp, 1978

iets wat in Nederland niet altijd zeker was. Voor wie niet naar hun geboorteland kon, bood de begraafplaats in Amsterdam een oplossing. Ook bekeerde moslims van Nederlandse afkomst vonden hier hun laatste rustplaats.

Nu steeds meer moslims in Amsterdam geboren en getogen zijn, willen zij vaker in hun eigen stad begraven worden. Tegenwoordig kan dit niet alleen in Nieuw-West, maar ook in Noord, Oost en Zuid. Zo hebben moslims een vaste en veilige plek in de stad, volgens hun geloofsregels.

A3 Ookmeerweg 275

Hans van den Boogaard, Inwijding van de islamitische begraafplaats in Osdorp, 1978

Artikel in de krant De Tijd, 8 maart 1969

Eid al Adha in het Vondelpark

In 1969 werd het islamitische Offerfeest, Eid al Adha*, gevierd in het Vondelpark. Honderden mensen kwamen samen rond een tent bij de vijver waar het vlees geroosterd werd. Iedereen was in hun beste kleding en genoot van muziek, zang, dans en toneel. Moslims en andere Amsterdammers aten en feestten samen.

D1 Vondelpark

Amsterdam tijdens ramadan en Eid al Fitr

Tijdens ramadan vasten moslims van de ochtendschemer tot zonsondergang. Het is de drukste tijd van het jaar voor de halal slagers, kruidenierszaken en bakkers. Ook grotere supermarkten en winkels stemmen hun aanbod steeds vaker af op de behoeften van moslims. Overdag leven moslims op een rustiger ritme, en in de avond wordt het levendiger. Na een maand vasten volgt Eid al Fitr*. Overal in Amsterdam wordt in de vroege ochtend het Eid-gebed gehouden, vaak op straat rondom de moskee of op grote sportvelden. Nadien gaat iedereen in hun beste kleding op familiebezoek met lekkers en cadeautjes.

Muhsine Ennou, iftar op de Dam door Stichting Burgerhart, 26 februari 2026

Hannes Wallrafen, Op Schiphol nemen families feestelijk afscheid van 180 pelgrims die op hadj gaan, 1982

Van Schiphol naar Mekka: de hadj-reis

Elk jaar vertrekken via Schiphol honderden moslims naar Mekka voor de hadj*. Dat is de islamitische bedevaart die iedere gelovige, als het financieel en fysiek kan, één keer in zijn leven moet maken. Families zwaaien de reizigers uit. Bij terugkomst kleurt de aankomsthal helemaal wit door de hadj-kleding van de bedevaartgangers. Het is een feestelijk ontvangst met dadels, bloemen en omhelzingen.

Hannes Wallrafen, *Pakistaanse sjiieten tijdens een majlis in een woning*, 1982

Majlis, een sjiitische bijeenkomst

Sinds de jaren vijftig wonen er ook moslimgemeenschappen van Pakistaanse afkomst in Amsterdam. Sjiitische moslims, een minderheid binnen deze groep, herdenken jaarlijks op Asjoera* het martelaarschap van Imam* Hoessein, een belangrijke religieuze leider voor sjiieten*. Deze gebeurtenis uit 680 na Christus nabij Karbala in Irak markeert de scheiding tussen soennieten* en sjiieten, de twee belangrijkste stromingen in de islam.

Voor de rouwprocessie gaan sommige sjiitische moslims naar Den Haag. In Amsterdam zijn er op meerdere plekken majlis*: dat zijn speciale bijeenkomsten, voor mannen en vrouwen apart. Hier komen gelovigen samen om te herdenken en te rouwen, om poëzie voor te dragen en hun verdriet te uiten. Vaak is er ook een spreker die het verhaal van Karbala vertelt.

Nowruz, een lentefeest

Nowruz*, wat 'nieuwe dag' betekent, is een belangrijk nieuwjaarsfeest voor Iraanse en Koerdische Amsterdammers. Ook sommige Afghaanse families vieren het. Het feest duurt twee weken en valt elk jaar rond 21 maart, aan het begin van de lente.

Op de eerste dag komen mensen samen op een openbare plek, zoals het Amsterdamse Bos, en springen over zeven vuren voor geluk in het nieuwe jaar. Binnenshuis zie je vaak een tafel met zeven etenswaren die allemaal beginnen met de Perzische letter "s", zoals appels (*sib*), azijn (*sirke*) en een zoete pasta (*semenu*). Elk van de zeven staat voor een wens, zoals gezondheid en liefde. Tegen het einde van de twee weken komen mensen weer buiten bij elkaar voor muziek, spelletjes, lekker eten en het maken van goede voornemens.

Nowruz is meer dan alleen een feest. Het is ook een tijd voor verzoening en hoop op een nieuwe start.

Klaas Fopma, *Iraanse Amsterdammers vieren chaharshanbe suri, voorafgaand aan nowruz, door over zeven vuren te springen*, 2006

Haft sin-tafel met symbolische etenswaren en voorwerpen tijdens Nowruz

THUIS IN AMSTERDAM MET MOUNIR RAJI

Mounir Raji (1982) is fotograaf. Hij is de zoon van Marokkaanse gastarbeiders die zich in de jaren zestig in Nederland vestigden. In zijn werk onderzoekt hij zijn culturele afkomst, met thema's zoals migratie, identiteit en gemis.

De beelden zijn een selectie uit zijn fotoreeks 'Home'. Het is een ode aan de Kolenkitbuurt en de Admiralenbuurt in Amsterdam-West, waar relatief veel moslimgemeenschappen wonen. De foto's stralen nostalgie en warmte, met goudkleurig licht. We zien typische gebouwen en jonge kinderen, de volgende generatie Amsterdammers.

STRIJD VOOR SOCIALE RECHTEN

Ruben de la Rive Box /Internationale Socialisten, Poster tegen islamofobie, ca. 2004

De sociale strijd van moslims in Amsterdam bestaat al langer, maar vanaf de jaren zeventig werd deze georganiseerd, vaak in samenwerking met andere bewegingen zoals feministen, socialisten en antikrakers.

Veel acties richtten zich op betere huisvesting, werk, sociale voorzieningen en de strijd tegen islamofobie. Tegelijkertijd groeiden buurt-huizen en welzijnsprojecten, gedragen door vrijwilligers, uit tot belangrijke plekken voor onderwijs, taalondersteuning, sport en culturele activiteiten, waar jongeren en volwassenen kennis en vaardigheden konden

ontwikkelen. Binnen deze bredere strijd ontstonden ook vrouwenorganisaties, gericht op scholing, maatschappelijke participatie en empowerment. Op deze pagina's belichten we drie van de talloze moslimorganisaties uit de geschiedenis van Amsterdam: Al Nisa, Comité Marokkaanse Arbeiders in Nederland (KMAN) en IFTIN.

Al Nisa: van huiskamer bijeenkomsten tot landelijke stichting

Stichting Al Nisa werd in 1982 in Amsterdam opgericht door Nederlandse bekeerde moslima's. Ze begonnen met huiskamerbijeenkomsten om ervaringen te delen, in de Frans Halsstraat, en merkten dat er behoefte was aan meer informatie over de islam in het Nederlands. Door het succes van deze bijeenkomsten groeide Al Nisa uit tot een organisatie met landelijke activiteiten, lezingen en een eigen blad. In de jaren negentig vonden er ook bijeenkomsten plaats aan de Vrije Universiteit, onder andere over de positie van vrouwen in de islam. Vandaag de dag is Al Nisa minder actief, maar haar geschiedenis blijft een belangrijke inspiratiebron voor Amsterdamse moslimvrouwen.

Vechtend voor een thuis: de hongerstaking in de Mozes en Aäronkerk

Op 7 november 1975 gingen ongeveer honderd Marokkaanse arbeiders in hongerstaking in de Mozes en Aäronkerk aan het Waterlooplein. Volgens een nieuwe landelijke regeling kregen ze geen verblijfsvergunning en dreigden ze te worden uitgezet. De actie trok veel media-aandacht en bracht de kwestie van de legalisatie van migranten in Nederland voor het eerst breed onder de aandacht. Na Amsterdam gingen ook in Utrecht en Den Haag Marokkanen over tot hongerstaking in kerkgebouwen.

Hans Peters, *Hongerstaking van honderd Marokkanen in de Mozes en Aäronkerk in Amsterdam, 1975*

Dankzij de voortdurende druk van actiegroepen zoals het KMAN, vakbonden, kerken en politieke partijen kregen drie jaar later de meeste actievoerders een verblijfsvergunning. De staking laat zien hoe verschillende Amsterdammers zich solidair verklaarden met de arbeiders. Na verschillende Kamerdebatten en demonstraties kwam het in de zomer van 1978 tot een nieuwe hongerstaking in Amsterdam, dit keer in de rooms-katholieke kerk De Duif op de Prinsengracht. Ook voor deze actie was landelijk veel media-aandacht. De ontknoping volgde nog hetzelfde najaar: op 17 oktober 1978 kregen alle 182 'kerkmarokkanen' een verblijfsvergunning.

IFTIN: een plek voor Somalische vrouwen

Sinds 2005 is IFTIN in Amsterdam een plek waar Somalische vrouwen samenkomen, verhalen delen en elkaar sterker maken. Hier krijgen vrouwen advies, coaching en praktische ondersteuning, in het bijzonder vrouwen met een vluchtverleden, een relatief nieuwe gemeenschap die sinds de jaren negentig in Amsterdam is ontstaan.

Shukri Said is de oprichter en coördinator van IFTIN. Ze studeerde rechten toen begin jaren negentig een burgeroorlog in Somalië uitbrak. Ze vluchtte en kwam uiteindelijk in Nederland terecht, waar ze terug naar de collegebanken ging om pedagogie te studeren.

Hanane el Ouardani, *Een portret van Shukri*, 2025

MODE EN JONGERENCULTUUR

In Amsterdam wordt modest fashion, oftewel bedekkende kleding, steeds zichtbaarder in het straatbeeld, in winkelcollecties en zelfs op de catwalk van Amsterdam Fashion Week.

Zo staan er vaak lange rijen voor de winkel van het merk Merrachi op het Koningsplein of By Enti op het Osdorpplein. Ook voor mannen is *modest fashion* populair, zoals het Amsterdamse merk Mastoor op het Staalmanplein. Ook gevestigde warenhuizen zoals de Bijenkorf verkopen tegenwoordig hijabs en abayas*. Ook blijven klassieke kledingvormen, zoals kaftans* voor vrouwen en djellaba* en qamis* voor mannen, bij speciale gelegenheden geliefd.

Ook *streetwear* en sneakers zijn populair. Zo haalt het Amsterdamse merk Daily Paper inspiratie uit de Afrikaanse wortels van de designers, en maakt trendsettende kleding met invloeden uit Marokko, West- en Oost-Afrika. Sneakerwinkel Saakouk laat zien dat sneakers

meer zijn dan schoenen: de combinatie van koffie en sneakers maakt de winkel tot een favoriete hotspot voor jonge moslims in de stad.

Voor de nieuwe generatie is modebewust en experimenteert met deze stijlen, waardoor unieke combinaties van *modest fashion*, *streetwear* en sneakers ontstaan die de culturele diversiteit en creativiteit van Amsterdam weerspiegelen.

Koningsplein 3 (Merrachi)
Osdorpplein 814 (Saakouk)
Leidestraat 27 (Daily Paper)
Dam 1 (Bijenkorf)
Abraham Staalmanplein 4 (Mastoor)

Maryam Touzani, Jonge vrouw in modest fashion aan de Sloterplas, 2026

Wist je dat...

Straattaal in Amsterdam is sterk beïnvloed door moslimgemeenschappen. Woorden uit het Arabisch, Turks en Tamazight* vinden via jongeren op straat en in school hun weg naar het dagelijks taalgebruik. Denk aan woorden zoals *wajaw* (uitroep van verbazing), *wallah* (ik zweer het), *yallah* (kom op) en *ewa ja* (het zij zo). Deze woorden worden niet alleen door moslims gebruikt, maar door Amsterdammers van allerlei achtergronden. Straattaal laat zien dat erfoeg niet alleen over voorwerpen en gebouwen gaat, maar ook over cultuur in het dagelijks leven.

STRAATNAMEN

In Amsterdam zijn plaatsen in de openbare ruimte, zoals straten, vaak vernoemd naar mensen die iets bijzonders hebben gedaan.

Zo zijn drie bruggen naar kunstenaars van Marokkaanse afkomst genoemd: dichters Mohammed Chacha en Ahmed Ziani en de

kunstschilder Abdellah Zaki. Wist je dat er maar liefst elf straatnamen zijn die moslims eren voor hun belangrijke bijdragen?

Ebru Aydin, Kübra Terzi, 2026

Atatürk (Tuindorp Oostzaan)

Een straatje genoemd naar het woonoord voor Turkse gastarbeiders dat tussen 1965 en 1978 op deze plek vlakbij de NDSM gevestigd was. De naam verwijst naar Mustafa Kemal Atatürk, grondlegger en eerste president van de Republiek Turkije.

Kübra Terzi is geboren en getogen in Noord en woont in de buurt van Atatürk. Als kind reisde ze vaak met de bus naar haar oom en nichtje om te spelen. “De halte Atatürk ken ik al zolang ik me kan herinneren.” De Turkse naam voelde voor Terzi vertrouwd, al was het straatje zelf niet bijzonder. Ook het witte monument dat in 1978 hier is opgericht voor Turkse gastarbeiders is sober.

Als tiener leerde Terzi het verhaal van het woonoord Atatürk kennen. Het verhaal is verbonden met de arbeidsmigratie van haar ouders en grootouders. “Deze plek voelt als erkenning, maar ik zie ook gemiste kansen”, zegt Terzi. “Het monument mist omkadering. De NDSM-buurt staat vooral bekend om de historische scheepsbouw en de havenarbeiders, maar daarna was het een hotspot voor de textiel- en confectie-industrie. Dat is een vergeten Amsterdamse geschiedenis.”

Ebru Aydin, Akif Kartaloglu, 2026

Abdelhak Nouriplein (Geuzenveld)

Genoemd naar Abdelhak Nouri, een talentvolle voormalige Ajax-voetballer uit Amsterdam. Zijn tragisch ongeluk – hij kreeg in 2017 een hartstilstand op het voetbalveld en leeft nu met ernstige hersenschade – leverde groot medeleven en betrokkenheid in de stad op.

Akif Kartaloglu groeide op in Geuzenveld, bij het huidige Abdelhak Nouriplein, dat iedereen ‘het veldje’ noemde. Naast het plein was zijn basisschool, waardoor voetbal vanzelf onderdeel werd van zijn dagelijks leven. Niet alleen in de pauzes, maar ook daarbuiten speelde hij er vaak. “Zelfs na mijn twintigste kwam ik er nog.” Het plein veranderde mee met de tijd: van zand en gras naar asfalt, en van het Nigel de Jongplein naar het Abdelhak Nouriplein. Dat vond de buurt logisch. “Nouri woonde en speelde hier altijd.” Het veld bracht talent voort. “Veel jongens leerden hier hun techniek. Iedereen wilde spelen. Om te blijven staan, moest je winnen en de beste zijn.” Hoewel hij nu in Badhoevedorp woont, voelt Geuzenveld nog steeds als thuis.

Irawan Soejonostraat (Osdorp)

Genoemd naar Irawan Soejono, een Indonesische student en lid van het verzet tegen de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij werd in 1945 door de nazi's gedood.

Merve Kayikci woont met haar gezin in Osdorp, in een wijk waar de straten zijn vernoemd naar verzetsstrijders, zoals Soejono. Dat voelt wrang, zegt ze, omdat ze zelf werkt met erfgoed van de Tweede Wereldoorlog en ziet hoe weinig aandacht er is voor minderheden in het verzet. “Bij Indonesische verzetsstrijders wordt hun religie nooit genoemd. Islam is historisch bijna onzichtbaar in het koloniaal verhaal van Nederland en Indonesië.” Kayikci woonde op verschillende plekken in de wereld. “Osdorp voelt als thuiskomen: een diverse buurt waar generaties samenleven. Ik voel me hier veilig en geaccepteerd.” Ze pleit voor een nieuw narratief: ook moslims bouwden deze stad en Europa.

Ebru Aydin, Merve Kayikci, 2026

Diponegorostraat (IJburg)

Genoemd naar Pangeran Diponegoro, zoon van een Javaanse vorst en leider van de Javaoorlog tegen het Nederlands koloniale bestuur (1825-1830). Symbool van verzet en onafhankelijkheid.

Janey Tetarystraat (gepland in IJburg)

Genoemd naar Janey Tetary, Hindostaanse contractarbeidster en leidster van het verzet tegen de slechte behandeling van plantagearbeiders in Suriname. In 1884 werd zij gedood voor haar verzet.

Piri Reisplein (De Baarsjes)

Genoemd naar Piri Reïs, Ottomaans-Turkse zeevaarder en cartograaf, bekend om zijn wereldkaart uit 1513.

Raden Adjeng Kartinistraat (Bijlmer)

Genoemd naar Raden Ajeng Kartini (1879 - 1904), Javaanse voorvechtster van vrouwenrechten en onderwijs in Nederlands-Indië.

Roestam Effendistraat (gepland in IJburg)

Genoemd naar Roestam Effendi, een politicus van Indonesische afkomst. Hij was in 1933 de eerste moslim die in Nederland in de Tweede Kamer werd verkozen.

Soekaesihstraat (gepland in IJburg)

Genoemd naar Soekaesih, een Indonesische activiste en communistische verzetsvrouw uit het begin van de 20e eeuw. Zij werd door de Nederlanders gevangen gezet vanwege antikoloniale activiteiten. In Nederland sprak ze over mensenrechten en vrijheid.

Soerapatistraat (Oostelijke Eilanden)

Genoemd naar Untung Surapati (vroeger gespeld als Oentoeng Soerapati), in de 17e eeuw een belangrijke tegenstander van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) op Java. Hij was geboren op Bali en bekeerde zich in zijn tienerjaren tot de islam.

Soewardistraat (IJburg)

Genoemd naar Soewardi Soerjaningrat, beter bekend als Ki Hadjar Dewantara, een Indonesische voorvechter van onderwijs. Hij schreef in 1913 "Als ik een Nederlander was", een beroemde aanklacht tegen de koloniale onderdrukking.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Adhan – Oproep tot het islamitische gebed

Abaya – Lange, wijde jurk voor vrouwen

Al Andalus – Moslimrijk in Spanje en Portugal van de 8e tot 15e eeuw

Asjoera – Sjiitische herdenkingsdag

Barelvi – Stroming binnen de soennitische islam met soefi-invloeden

Baklava – Zoet gebak uit Turkije/Midden-Oosten

Djellaba – Lang gewaad met capuchon

Döner – Turks vleesgerecht van gegrild vlees

Eid al Adha – Islamitisch offerfeest

Eid al Fitr – Viering van het einde van de ramadan

Falafel – Gefrituurde balletjes van kikkererwten

Hadj – Islamitische bedevaart naar Mekka

Halal – Toegestaan volgens islamitische regels

Hilal – Islamitische maansikkel

Hummus – Puree van kikkererwten

Imam – Gebedsvorganger in de moskee of hoogste leider van sjiitische moslims

Iznik – Turkse stad bekend om blauw aardewerk

Jummah – Vrijdaggebed in de islam

Kaftan – Lange jurk

Labneh – Zachte uitgelekte yoghurt

Majlis – Bijeenkomst (in dit geval sjiitisch)

Mekka – Heilige stad voor moslims in Saudi-Arabië

Mihrab – Gebedsnis die de richting van Mekka aanwijst

Minaret – Toren bij een moskee

Moghulrijk – Moslimrijk in India (16e–19e eeuw)

Nowruz – Iraans/Afghaans/Koerdisch lentefeest

Ottomaanse rijk – Moslimrijk in delen van India, Pakistan en Bangladesh (16e–19e eeuw)

Qamis – Lange traditionele mannenjurk

Qahwa – Arabisch woord voor koffie

Roti – Surinaams/Indiaas platbrood

Sabiel – Openbare fontein (vaak bij moskee)

Soennieten – Grootste stroming binnen de islam

Sjiieten – Tweede grote stroming binnen de islam

Tahini – Pasta van sesamzaad

Tamazight – Taal van inheemse bevolkingsgroepen in Marokko, Algerije en Libië

INTERVIEW MOSLIM ARCHIEF

Naema Abdi, 2025

Het perspectief dat ontbrak: hoe het Moslim Archief erfgoed zichtbaar maakt

Moslims maken al lange tijd deel uit van de Nederlandse samenleving. Al is dat niet altijd bekend. In het huidige politieke klimaat waarbij islam en moslims vaak worden geproblematiseerd, is weinig ruimte voor die historische nuance, terwijl de focus op een gedeelde geschiedenis voor meer verbinding kan zorgen. Met deze missie ontstond het Moslim Archief in 2022. Vanuit hun kantoor in de OBA Oosterdok in Amsterdam werken Kamel Essabane, promovendus religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, en Mirjam Shatanawi, expert islamitisch erfgoed en docent aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Essabane en Shatanawi werken samen met een team vrijwilligers aan het verzamelen, duiden en delen van moslimerfgoed. Daarbij kijken zij niet enkel naar religie, maar ook juist naar het dagelijkse leven, werk en de sociale netwerken van moslims in Nederland.

Het idee voor het Moslim Archief kwam van Essabane. "Ik raakte geïnspireerd door initiatieven zoals The Black Archives," vertelt hij. "Zij laten zien hoe belangrijk het is dat een gemeenschap haar eigen geschiedenis vertelt. Dat miste ik voor moslims in Nederland."

Die behoefte is volgens Essabane ook politiek geladen. "In het publieke debat worden moslims vaak neergezet als 'anders' of als een nieuwe aanwezigheid. Maar onze gedeelde geschiedenis in Nederland is veel ouder. Bovendien gaat het debat vaak over de beleving van religie, terwijl het leven van moslims veel breder is." Die brede visie is samengevat in de slogan van het Moslim Archief: 'Wij verankeren verhalen van moslims in het geheugen van Nederland.'

"Dat is precies wat we willen doen," zegt Essabane. "Niet één verhaal, maar veel verschillende verhalen, die samen laten zien hoe moslims met Nederland verbonden zijn. Dat is nodig want de moslimgemeenschap in Nederland is divers, en dat vraagt om een bewuste aanpak. We proberen zelf divers te zijn. We besteden aandacht aan gemeenschappen die minder zichtbaar zijn, zoals Indonesische, Molukse en Surinaamse moslims."

"We willen onze geschiedenis vastleggen vanuit ons eigen perspectief"

Herman Zonderland, 2024

Wat archieven wel en niet laten zien

Volgens Shatanawi kijken bestaande archieven vaak te beperkt naar moslims. "Ze focussen op de zichtbare onderwerpen. Moskeeën zijn bijvoorbeeld goed gedocumenteerd. Maar het dagelijkse leven daarbuiten blijft onderbelicht."

Een voorbeeld is ondernemerschap. "Moslims hebben altijd winkels gehad, bedrijven opgericht en economische netwerken opgebouwd," zegt Shatanawi. "Dat komt nauwelijks terug in archieven. Als mensen zonder kennis van de gemeenschap informatie verzamelen, zien ze dit soort thema's over het hoofd."

Het gevolg is een eenzijdig beeld. "Je ziet vooral instituties en mannen in de publieke ruimte. Het gezinsleven, culturele praktijken, vrouwen, jongeren en economische activiteiten verdwijnen uit beeld. Daar willen we verandering in brengen."

Van papieren archief naar levende verhalen

In de huidige fase werkt het Moslim Archief vooral met schenkingen. “We krijgen papieren archieven van particulieren,” vertelt Shatanawi. “Dat kunnen islamologen zijn, bekeerde Nederlanders, of mensen die actief waren in moslimorganisaties.”

Een concreet voorbeeld is het digitaliseren van oude cassettebandjes. Essabane: “We hebben cassettebandjes gedigitaliseerd met vrijdagpreken van imams en lezingen uit de jaren tachtig. Die gaan niet alleen over geloof, maar ook over opvoeding, werk, gemengde relaties en samenleven. Ze geven een goed beeld van het dagelijks leven in die tijd.”

Ook tijdschriften en foto's spelen een rol. “Sommige tijdschriften van Indonesische moslimgemeenschappen laten zien hoe cultuur, religie en gemeenschapsleven samenkomen,” zegt Shatanawi. “Dat soort materiaal is uniek.”

Vrijwilligers als ruggengraat van het archief

Het Moslim Archief draait volledig op vrijwilligers. “We hebben geen structurele subsidies,” vertelt Essabane. “We werken met meer dan vijftien vrijwilligers die helpen bij het ordenen van archieven, het digitaliseren van materiaal en het organiseren van activiteiten. Die inzet is cruciaal. Het archief groeit dankzij mensen die hun tijd en kennis delen. Dat past ook bij onze visie: dit erfgoed is van en voor de gemeenschap.”

Herman Zonderland, 2024

Tentoonstellingen en routes door Amsterdam

In 2024 organiseerde het Moslim Archief samen met het Nationaal Archief een tentoonstelling over de eerste moslimgemeenschappen in Nederland. “We lieten zien hoe moslims hier veel eerder kwamen dan gedacht, al in de jaren 1920 en 1930, en dat hun komst verbonden is met het koloniale verleden,” vertelt Shatanawi. “En hoe ze onderdeel werden van de samenleving.” De gemeente Amsterdam haalde in 2025 de tentoonstelling ook naar onze stad. Het project kreeg bovendien een vervolg met wandel- en fietsroutes. “Tijdens die routes zie je hoe moslimgeschiedenis verweven is met de stad,” zegt Essabane. “In gebouwen, straten, winkels en verhalen van gewone mensen.” Nu krijgen die routes ook in deze publicatie een blijvend karakter.

Het Moslim Archief

Het Moslim Archief is een onafhankelijke stichting, opgericht in 2022. Het verzamelt en deelt het erfgoed van moslims in Nederland. De stichting werkt samen met archieven, musea en onderwijsinstellingen en organiseert onder andere tentoonstellingen, wandelingen en publieksprojecten.

WANDEL- EN FIETSROUTES

— Fietsroute — Looproute

Fietsroute door Nieuw-West en West

Deze route brengt je van het kunstwerk van Narges Mohammadi naar de Westermoskee. We raden aan om deze route van 10 kilometer met de fiets te doen. De route duurt ongeveer een uur.

Fietsroute door Zuid

Deze route brengt je van het Vondelpark tot de villa met Eschers ontwerp in Zuid. We raden aan om deze route fietsend te doen. De fietsroute is ongeveer 6,5 kilometer en duurt een half uur.

Wandelroute door Centrum

Deze route loopt dwars door het centrum van de stad. We raden aan om deze route lopend te doen. De wandeling van 4 kilometer duurt ongeveer een uur.

- B1** Nieuwe Batavierstraat 3
gevelsteen Barbarijse rovers
- B2** Oudebrugsteeg
Abd al-Aziz en Jan Theunisz
- B3** De Dam
handel en diplomatie
- B4** Rozengracht 150-152
Fatih Moskee
- B5** Hazenstraat 12-14
gevelsteen Ottomaanse Rijk
- B6** Rokin 78
Amsterdam Dungeon, vroeger: Fatih Moskee
- B7** Koningsplein 3
modewinkel Merrachi

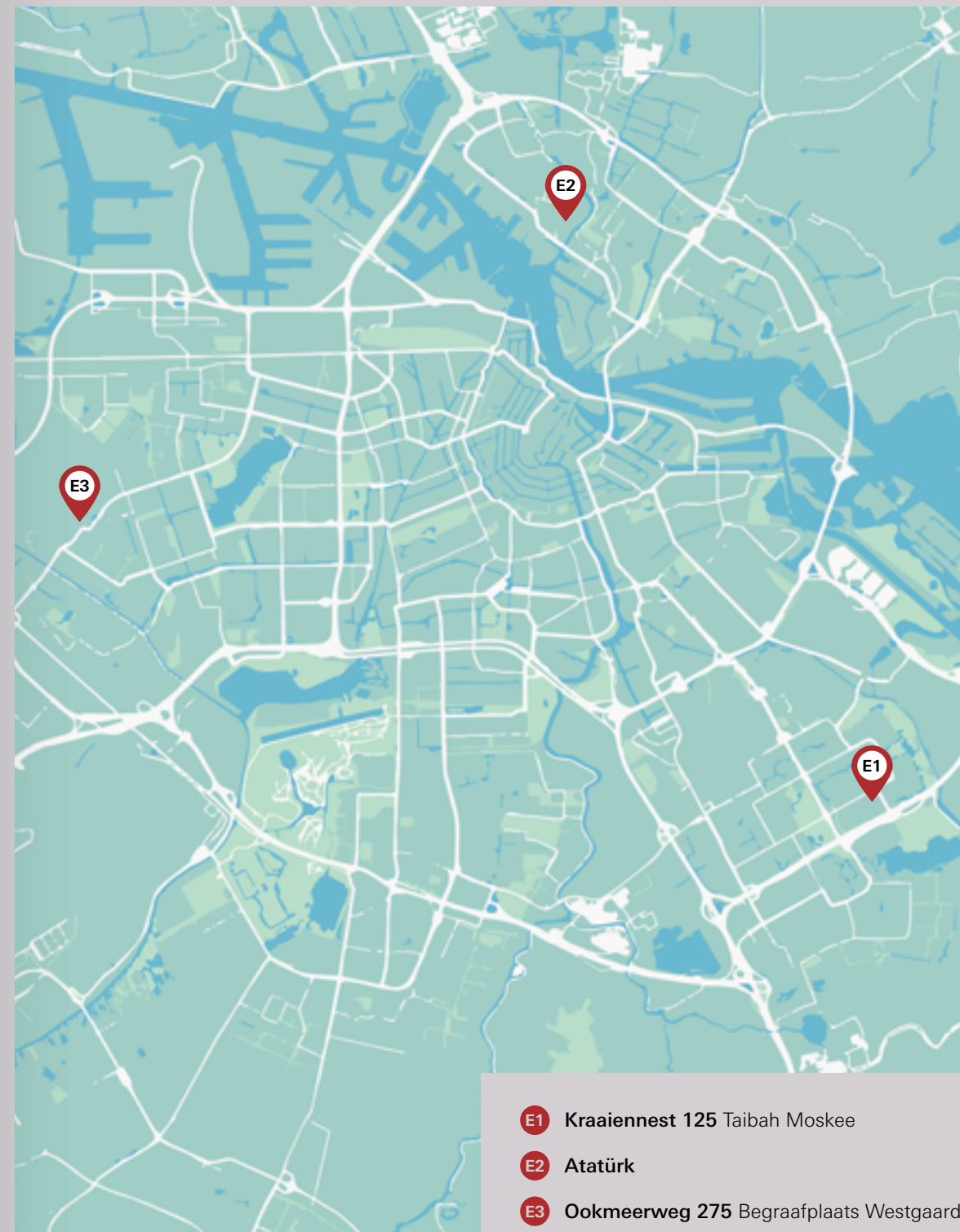
Wandel- of fietsroute door Oost

Deze route kan je lopen (4,8 kilometer en een uur) of fietsen (6,5 kilometer en een halfuur).

- C1** Waterlooplein 207
Mozes en Aäronkerk
- C2** Linnaeusstraat 2
Gevelsteen Wereldmuseum
- C3** Javastraat 30
Couscous Bar
- C4** Javastraat 20H
Tigris en Eufraat
- C5** Weesperzijde 76
Al Kabir Moskee

Andere plekken in deze stadsgids

- E1** Kraaiennest 125 Taibah Moskee
- E2** Atatürk
- E3** Ookmeerweg 275 Begraafplaats Westgaarde

LANGS MOSLIMERFGOED IN AMSTERDAM: ROUTES & VERHALEN

Deze stadsgids is een uitgave van het Moslim Archief, in opdracht van de gemeente Amsterdam, mei 2026.

HOOFDREDACTIE EN COÖRDINATIE

Warda El-Kaddouri

ONDERZOEK

Mirjam Shatanawi
Nadia Bouras
Warda El-Kaddouri
Ouiam Kaddam
Anissa Foukalne

TEKST

Mirjam Shatanawi
Warda El-Kaddouri
Ouiam Kaddam
Anissa Foukalne
Abdelkader Benali
Emin Batman

CORRECTIE

Lotfi el Hamidi

BEELDREDACTIE

Maryam Touzani

FOTOGRAFIE IN OPDRACHT

Ebru Aydin
Hlalia Masrati
Maryam Touzani
Muhcine Ennou

ONTWERP

Studio t-k-s, Gayle Tjong-Kim-Sang

DRUK- EN BINDWERK

Koninklijke Van der Most

Met dank aan: Storytelling Centre Amsterdam,
Stadsarchief Amsterdam

AFBEELDINGEN

Amsterdam Museum: p. 8
ANP: p. 45
Erfgoed Leiden en omstreken: p. 10
Fondation Custodia: p. 29
Gelders Archief: p. 12
IISG: p. 14, 50, omslag
Maria Austria Instituut: p. 19
Nationaal Archief: p. 20, 51
Nederlands Fotomuseum: p. 17
Rijksmuseum: p. 18, 21, 40, 41
Stichting Bertien van Manen: p. 17
Stadarchief Amsterdam: p. 16, 17, 43, 44
Wikimedia Commons: p. 11, 26

CONTACT

Moslim Archief
info@moslimarchief.nl
www.moslimarchief.nl

VERDER LEZEN?

Nadia Bouras: "Moslims in Amsterdam",
in: *Migratie als DNA van Amsterdam*.
Jan Lucassen en Leo Lucassen.
Atlas Contact 2021.

